

De Koninklijke Bibliotheek

koopt uitzonderlijke

De term «incunabel» is afkomstig van het Latijnse *incunabula*, dat «wieg» betekent. Incunabelen zijn de boeken die tijdens de periode 1455-1500 gedrukt werden door GUTENBERG en zijn eerste opvolgers. Mainz is de bakermat van de boekdrukkunst. Van hieruit verspreidden Duitse ambachtslieden de boekdrukkunst over heel Europa en brachten aldus een revolutie teweeg in de wijze waarop kennis en ideeën werden verspreid.

Bibliothecarissen behandelden deze oude en zeldzame boeken uiteraard met respect en brachten ze onder in een gemeenschappelijk fonds. In 1923 ontwikkelden Auguste VINCENT, conservator van de Afdeling Aanwinsten van de Koninklijke Bibliotheek van België, en zijn medewerker, Camille VAN LANGENDONCK, een systematische en weldoordachte methode om de verzameling incunabelen te ordenen. Ze verwijderden de boeken gedrukt na 1500 uit de verzameling incunabelen en voegen er 86 drukken aan toe die ze hebben geïdentificeerd als zijnde gedrukt vóór 1501 en die in de algemene verzameling werden bewaard. Tegelijk maken ze van de gelegenheid gebruik om alle banden in te delen in drie formaten en elke band een

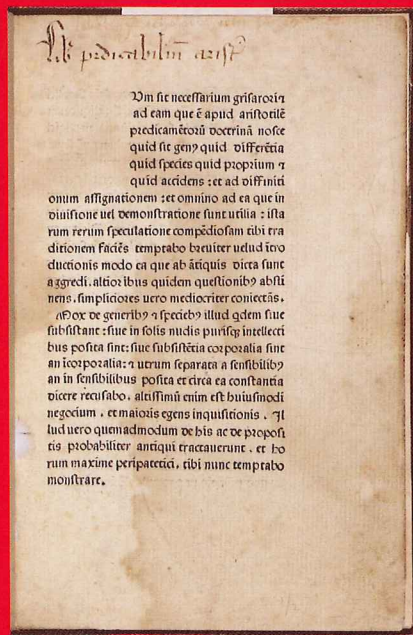
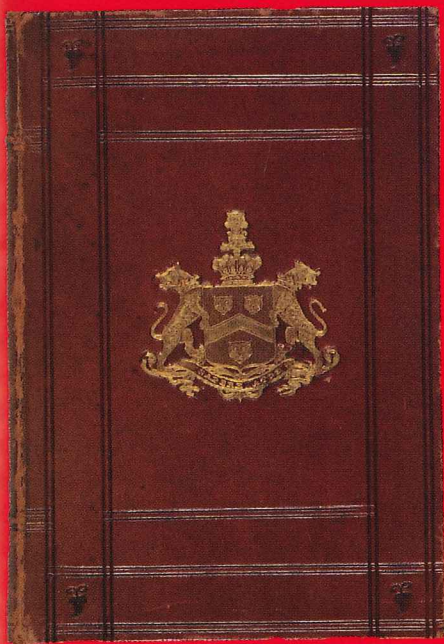
eigen en doorlopende nummering te geven. Vandaag wordt dit classificatiesysteem nog altijd gebruikt. De incunabelen worden gerangschikt onder het kenteken «Inc», gevolgd door de letters A, B of C, afhankelijk van het formaat (A voor de 16mo's, 8vo's en 4to's; B voor sommige grote 4to's en de folio's; C voor de grote folioformaten).

Pas na de Tweede Wereldoorlog wordt onder impuls van Franz SCHAUWERS, werkzaam op het Departement Drukkerijen, de Afdeling Kostbare Werken opgericht waarvan hij de eerste conservator wordt. Hij begint meteen, vanuit een boekhistorisch perspectief, alle kostbare, mooie, zeldzame

en belangrijke werken te verzamelen. Hij geeft de nieuwe afdeling ook onder meer de opdracht de eerste getuigenissen van de boekdrukkunst, d.w.z. de incunabelen, te verzamelen en aan te kopen. Deze taak wordt door al zijn opvolgers voortgezet. De verzameling incunabelen illustreert de productie van de belangrijkste Europese drukkerijen vóór 1500, in het bijzonder natuurlijk de Belgische incunabelproductie. De

Koninklijke Bibliotheek van België bezit ongeveer 3200 incunabelen en behoort hiermee tot een van de belangrijkste bibliotheken ter wereld.

De Koninklijke Bibliotheek van België maakte een aanzienlijk bedrag vrij - £ 69.600 (of ongeveer 100.000 euro) - om een uitzonderlijk werk aan te kopen: het vierde boek dat ooit gedrukt werd in België, een uniek exemplaar in heel de wereld waarvan tot dan toe slechts enkele pagina's bekend waren

van België *incunabel* aan

Het ontstaan van de verzameling incunabelen is nauw verbonden met de oorsprong zelf van de instelling. De bibliotheek kreeg grotendeels vorm toen de Belgische Staat de volledige bibliotheek van de Gentse bibliofiel Charles VAN HULTHEM (1837) opkocht: zo'n 60.000 drukwerken - waaronder 176 incunabelen - en een duizendtal handschriften. Deze indrukwekkende verzameling vormt de basis van de huidige Koninklijke Bibliotheek van België, die werd opgericht bij Koninklijk Besluit van 19 juni 1837. In 1842 draagt de Stad Brussel haar bibliotheek over aan de jonge instelling. Dit rijke patrimonium dat tot stand kwam na de politieke omwentelingen in de Oostenrijkse Nederlanden op het einde van de 18de eeuw en dat onder meer de restanten omvat van de oude koninklijke bibliotheek die door Filips II werd opgericht, telde zelf maar liefst al 1.650 incunabelen. Meer dan de helft van de huidige verzameling incunabelen was dus al van bij het begin in de Koninklijke Bibliotheek aanwezig.

De Koninklijke Bibliotheek van België is heel haar geschiedenis lang de verzameling incunabelen blijven aanvullen, vooral via boekenveilingen. De 19de en het begin van de 20de eeuw zijn in dat opzicht glansperiodes. Gezien de geringe financiële middelen moeten de afdelingshoofden zich momenteel beperken tot de aankoop van incunabelen uit Belgische drukkersateliers of incunabelen die in geen enkele Belgische bibliotheek aanwezig zijn. In juni van dit jaar ging

bij SOTHEBY'S in Londen de bibliotheek van de graven van MACCLESFIELD onder de hamer. De Koninklijke Bibliotheek van België maakte dan ook een aanzienlijk bedrag vrij - £ 69.600 (of ongeveer 100.000 euro) - om een uitzonderlijk werk aan te kopen: het vierde boek dat ooit gedrukt werd in België, een uniek exemplaar in heel de wereld waarvan tot dan toe slechts enkele pagina's bekend waren. Deze *Organon* of ook *Vetus logica* genaamd, is een handboek filosofie voor de studenten van de toenmalige universiteit van Leuven en bevat traktaten van ARISTOTELES (384-322 v.C.) en PORPHYRIUS (234-305). Het boek rolde op 6 mei 1474 in Aalst van de persen en was het resultaat van de kortstondige samenwerking tussen Dirk MARTENS, de eerste Belgische drukker die in 1473 zijn atelier opende, en Johannes van WESTFALEN, een Duitse typograaf. Het is één van de mooiste parels van de Afdeling Kostbare Werken en verschaft ons nieuwe inzichten over de beginperiode van de boekdrukkunst en de verspreiding van het gedrukte woord in onze gewesten.

Het patrimonium van de Afdeling Kostbare Werken groeide ook aan door privé-schenken. De gulste gift wat betreft de incunabelen was die van voormalig minister van Staat Jules VANDENPEEREBOOM (1843-1917). Hij schonk bijna 2.000 boeken - waaronder 80 incunabelen - aan de Koninklijke Bibliotheek. Meer recentelijk liet mevrouw Louis SOLVAY (1877-1962) vier 15de-eeuwse edities na en mocht

Onlangs kocht de Koninklijke Bibliotheek van België het vierde boek aan dat ooit gedrukt werd in België. Een gelegenheid bij uitstek om dieper in te gaan op een van haar collecties waaraan ze mede haar internationale faam te danken heeft: de verzameling incunabelen

ARISTOTELES, *Organon (Vetus Logica)*,
Aalst, Johannes van WESTFALEN
en Dirk MARTENS, 6 mei 1473

Renaud ADAM

LOOPBAAN 2001

Licentiaat geschiedenis (ULg).

2002

Wetenschappelijk medewerker van de Afdeling

Kostbare Werken en Geschiedenis van het Boek.

2004

Aanvullende opleiding in de geschiedenis van de Renaissance en de Reformatie (ULg).

Repertorium aureum continens titulos librorum Decretalium, sive Concordantiae utriusque iuris, Keulen, Heinrich QUENTELL, 4 mei 1495

Petrus COMESTOR, *Historia scholastica*, Straatsburg, vóór 6 februari 1473

de toenmalige conservator van de afdeling van de bibliotheek Fernand NYSSSEN (1893-1964) twintig boeken kiezen uit zijn persoonlijke bibliotheek, waaronder een in 1500 gepubliceerd getijdenboek.

De Afdeling Kostbare Werken is zowel in België als op internationaal vlak een pionier inzake de catalogisering van oude boeken. Een tijd geleden begon ze aan de retrospectieve catalogisering van al haar oude werken wat een gigantisch project is. Dankzij de steun van het Federaal Wetenschapsbeleid, dat indertijd het grote belang van dit project inzag, is de volledige incunabelencollectie nu reeds beschreven in de on-linecatalogus van de Koninklijke Bibliotheek. Bij elk exemplaar worden niet alleen de auteur, de titel, de drukker, het drukjaar en de plaats van de publicatie vermeld, maar ook de oude eigendomsaanduidingen (handgeschreven eigendomskenmerken, ex-librissen of wapenbanden). Al die gegevens zijn rechtstreeks terug te vinden en opzoekbaar door de gebruiker in een specifiek veld van de on-linecatalogus. Inzake boekhistorisch onderzoek speelt de Koninklijke Bibliotheek een pioniersrol met dit project. Het onderzoek leverde ook waardevolle gegevens op over de voormalige bezitters van incunabelen, waaronder een aantal beroemde geleerden en figuren die een belangrijke rol speelden in de geschiedenis van België. Binnenkort verschijnt er een gedrukte incunabelencatalogus die al deze gegevens bundelt.

Als lid van het Consortium of European Research Libraries (CERL) zal de Koninklijke Bibliotheek en meer bepaald de Afdeling Kostbare Werken in de nabije toekomst haar gegevens leveren aan de databank *Hand Press Book* (HPB), die beschrijvingen bevat van boeken gedrukt voor 1800 die worden bewaard in nationale en andere bibliotheken die een grote verzameling oude boeken bezitten. Verder bevordert het incunabelenonderzoek dat op de afdeling wordt verricht, het contact met andere nationale bibliotheken, zoals de *British*

MEER Koninklijke Bibliotheek van België (Kostbare Werken): www.kbr.be (> Collecties > Kostbare Werken).

On-linecatalogus: opac.kbr.be

Project incunabelencatalogus: www.kbr.be (> Informatie > Projecten > Catalogus van de Incunabelen).

LECTUUR Koninklijke Bibliotheek. *Liber memorialis 1559-1969*. Brussel, 1969.

Library in Londen en de Koninklijke Bibliotheek in Den Haag. Naast de exemplaren die materieel in haar bezit zijn, herbergt de afdeling nog een uitgebreide collectie incunabelen op microfiches. Deze collectie bevat werken die bewaard worden in andere Europese en Amerikaanse bibliotheken. U vindt de bibliografische beschrijvingen van deze werken ook terug in de on-linecatalogus van de Koninklijke Bibliotheek. Verder bezit de afdeling een aantal microfiches en microfilms van haar eigen incunabelen, zodat deze exemplaren zo weinig mogelijk hoeven gemanipuleerd te worden wat op termijn noodlottig zou kunnen zijn.

De Afdeling Kostbare Werken is de zusterafdeling van het Handschriftenkabinet (zie *Science Connection* nr. 1) en biedt onderzoekers die rond de geschiedenis van het gedrukte boek - en in het bijzonder van incunabelen - werken, een rijke, rechtstreeks toegankelijke bibliotheek met naslagwerken, monografieën en tal van wetenschappelijke tijdschriften over deze discipline. ■ R.A.